

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1908. Första Kammaren. N:o 48.

Onsdagen den 6 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Herr talmannen yttrade, att från Deras Kungliga Högheter Hertigen och Hertiginnan af Södermanland ankommit ett telegram, som nu upplästes och hade följande lydelse:

Mottagen och framfören vårt varma och hjärtliga tack för Riksdagens lyckönskan på vår bröllopsdag.

Wilhelm. Maria.

Justerades protokollet för den 29 nästlidne månad.

Upplästes och godkändes lagutskottets förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

n:o 108, i anledning af väckt motion om ändring af 20, 21 och 22 §§ i lagen om hemmansklyfning, ägostyckning och jordafsöndring den 27 juni 1896; samt

n:o 109, i anledning af väckt motion om upphäfvande af bestämmelser om kapellförsamlings skyldighet att deltaga i moderkyrkans byggnad och underhåll.

Föredrogs och hänvisades till konstitutionsutskottet den af herr *Benedicks* under gårdagen väckta och då bordlagda motion, n:o 71, angående skrivelse till Konungen i fråga om ändrade bestämmelser rörande valrätten till Riksdagens Andra Kammare m. m.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flere ledamöters begäran statsutskottets nästlidne dag bordlagda memorial n:o 110.

Vid ånyo skedd föredragning af statsutskottets den 2 och 5 innevarande månad bordlagda memorial och utlåtanden:

n:o 91, i anledning af verkställda gemensamma voteringar i frågor rörande anslag under riksstatens femte hufvudtitel,

n:o 92, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående anslag till en internationell fredskongress i Stockholm år 1909,

n:o 93, i anledning af Kungl. Maj:ts i punkt 13 under fjärde hufvudtiteln af statsverkspropositionen gjorda framställning om godkännande af ny stat för ridskolan,

n:o 94, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående ändrings- och nybyggnadsarbeten vid ridskolan å Strömsholm,

n:o 95, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående täckande af brist i extra ordinarie anslag till uppförande af nya byggnader för armén, och

n:o 96, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående omorganisation af sjökrigshögskolan, biföll kammaren hvad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till afgörande statsutskottets den 2 och 5 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 97, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition till Riksdagen angående försäljning af de s. k. Fredrikshofstomterna i Stockholm samt uppförande af bageri och hafremagasin m. fl. byggnader å Karlsborg och i Boden.

Med föranledande af Kungl. Maj:ts till Riksdagen den 20 mars 1908 aflåtna proposition, n:o 108, hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att Riksdagen måtte medgifva:

a) att de s. k. Fredrikshofstomterna i Stockholm eller fastigheten n:o 1 i kvarteret Trumman af Oscars församling finge till den del, som enligt en blifvande stadsplan komme att utgöra byggnadstomter, för kronans räkning försäljas i den ordning, Kungl. Maj:t bestämde;

b) att de delar af området, som erfordrades till gator, finge kostnadsfritt och med full äganderätt upplåtas till Stockholms stad;

c) att af den inflytande köpeskillingen för tomterna finge bestridas kostnaderna för nämnda gators fullständiga ordnande, inbegripet deras förseende med afloppsledningar och beläggning med tuktad sten i kör- och gångbanor, de senare inom huggna kant- och rännstenar;

d) att af återstående delen af köpeskillingen högst 1,217,150 kronor finge användas till uppförande af dels bageri och hafremagasin å Karlsborg, dels ett intendenturetablissemang i Boden;

e) att hvad som därutöfver kunde genom tomtförsäljningen inflyta finge tillgodoföras landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål; samt

f) att Kungl. Maj:t finge af tillgängliga medel förskjuta erforderliga belopp intill 1,217,150 kronor för bestridande af kostnaderna för nämnda byggnadsarbeten å Karlsborg och i Boden, äfvensom hvad som erfordrades för utförande af berörda gaturegleringsarbeten, att ersättas af de genom tomtförsäljningen inflytande medel.

Punkten a).

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten b).

Herr von Stapelmohr: Statsutskottet har tillstyrkt Kungl. Maj:ts förslag, att kronan skall äga rätt att af det s. k. Fredrikshofsområdet öfverlåta till Stockholms stad kostnadsfritt och med full äganderätt de delar, som erfordras till gator. Vidare har statsutskottet i punkten c) tillstyrkt, att af den inflytande köpeskillingen för tomterna må bestridas kostnaderna för nämnda gators fullständiga ordnande, inbegripet deras förseende med aflöppsledningar och beläggning med tuktad sten i kör- och gångbanor, de senare inom huggna kant- och rännstenar.

*Angående
upplåtande
till Stock-
holms stad
af vissa delar
af de s. k.
Fredrikshofs-
tomterna
m. m.*

Herr talman, jag skall be, att, oaktadt icke punkten c) är föredragen, det må tillåtas mig att i ett sammanhang få beröra äfven den punkten, då jag yttrar mig angående punkten b).

Herr talmannen hemställde, att, i anledning af herr von Stapelmohrs nu gjorda yrkande, jämväl punkten c) nu finge föredragas.

Denna hemställan bifölls.

Sedan i följd häraf *punkten c)* blifvit uppläst, anförde:

Herr von Stapelmohr: Det är stora eftergifter, som statsutskottet tillstyrkt Riksdagen att göra gent emot Stockholms stad, i det att kronan icke blott kostnadsfritt skulle få afstå all den mark, som erfordras för gator och allmänna platser inom ifrågasvarande område, utan äfven bestrida kostnaderna för gatornas fullständiga ordnande, inbegripet deras förseende med aflöppsledningar m. m. Det belopp, hvartill dessa kostnader komma at

Angående
upplåtande
till Stock-
holms stad
af vissa delar
af de s. k.
Fredrikshofs-
tomterna
m. m.
(Forts.)

gå, kan jag icke uppgifva. Jag har ingen grund för en beräkning i statsutskottets betänkande, men om, som sannolikt är, kostnaderna kunna beräknas till 15 à 20 kronor pr kvadratmeter, komma kostnaderna att stiga, som herrarne kunna tänka sig, till ett ganska betydande belopp.

Hvad kan anledningen vara till en sådan eftergift från kronans sida gent emot Stockholms stad? Anledningen ligger ganska långt tillbaka i tiden. Vi finna den omnämnd i utskottets betänkande. År 1885 medgaf Riksdagen, att Kungl. Maj:t skulle få försälja till byggnadstomter det s. k. Fredrikshofsområdet eller Svea gardes förra kasernområde.

Största delen indelades till gator och byggnadstomter, men en betydande del af området undantogs för kronans framtida behof och öfverläts till arméförvaltningen på intendentsdepartementet för att användas till platser för intendenturförråd. Detta öfverlämnande skedde år 1888. Redan före den tiden, eller före år 1888, hade uppjorts förslag till planläggning äfven af den nu ifrågavarande delen, i hvilket förslag ingick, att en ny gata skulle upptagas. Förslaget vann, såsom det står i betänkandet, stadsfullmäktiges i Stockholm godkännande med villkor, att på staden öfverlätes äganderätten till den för den nya gatan behöfliga marken, samt att staden icke drabbades af någon kostnad för gatans fullständiga ordnande, inbegripet dess förseende med afloppsledning och beläggning med tuktad sten i kör- och gångbanor, de senare inom huggna kant- och rännstenar, hvaremot fullmäktige förbundo staden att, sedan förenämnda villkor för statsplaneändringens antagande blifvit fullgjorda, för framtiden på sin bekostnad underhålla och belysa den nya gatan.

Detta förslag till planläggning har icke sedan fullföljts, utan är, såsom det i betänkandet står, förfallet, och därmed är det villkor, som stadsfullmäktige fäst vid detsamma för dess godkännande, utan någon betydelse. Sedan den tiden eller efter år 1888 har emellertid tillkommit en omständighet, som gifver denna fråga ett helt annat läge.

Såsom herrarne torde erinra sig, antog Riksdagen år 1907 ett förslag till lag angående stadsplan och tomtindelning. I den lagen äro tomtägarnes och samhällets rättigheter och skyldigheter gent emot hvarandra i afseende å gators och andra allmänna platser upptagande, ordnande och underhåll reglerade på så sätt, att tomtägaren har vissa skyldigheter beträffande upplåtelse af mark m. m. Staden eller kommunen har däremot svarande skyldigheter i afseende på samma platser ordnande. Denna lag innehåller bland annat, att mark för gator och allmänna platser skall, ehvad den tillhör kronan, kommun eller enskild, afstås till staden mot ersättning. Vidare stadgas däri, att gata skall i behörigt skick upplåtas för allmänt begagnande, i den mån bebyggandet kvartär efter kvartär fortskrider från förut upplåten gata, med

iakttagande, att hvarje särskild gatudel skall upplåtas, då tomter med en sammanlagd längd utmed gatudelen af minst en tredjedel af de vid gatudelen befintliga tomtlinjer blifvit bebyggda.

Jag kan icke finna, att det är något särskildt skäl för att staten skall visa större liberalitet mot staden, än hvartill gällande lag gifver anledning. Om staten ställer sig på den ståndpunkten och icke gör större eftergifter, än hvad en enskild tomtägare är skyldig till, kommer statens kostnad att högst betydligt minskas. Det kan hända, att i nu förevarande fråga det belopp, som skall drabba staten, icke blifver så afskräckande. Men jag vill erinra om, att så snart kronan skall upplåta till byggnadstomter hästgardets gamla kasernområde, äfvensom den del af Djurgården, hvarom Riksdagen år 1905 fattade beslut, komma statens kostnader att blifva högst betydliga och komma kanske icke i detta fall att understiga tre miljoner kronor. Det är afsevärda utgifter, som kronan på så sätt skulle få vidkännas, och då kronan kan undgå dessa utgifter till väsentlig del, anser jag, att kronan bör iakttaga, hvad på kronan beror, för att få utgifterna minskade.

Jag vet nu icke, om statsutskottet fäst afseende vid dessa nu anmärkta förhållanden, men för att statsutskottet må kunna ta detta under ompröfning och föreslå om möjligt andra bestämmelser, som skulle medföra mindre kostnader för kronan, tillåter jag mig, herr greve och talman, att hemställa, det kammaren ville återremittera till statsutskottet punkterna b och c, äfvensom den sista delen af punkten f, men till sistnämnda punkt kanske jag får återkomma, då den blifvit föredragen.

Friherre Palmstierna: Den siste ärade talaren har på sätt och vis rätt uti, att Stockholms stad betingat sig ganska förmånliga villkor af kronan, men detta är i öfverensstämmelse med hvad som skedde år 1885, såsom också den ärade talaren sade. Och jag tror, om jag icke misstager mig, att samma villkor stipulerats med afseende å bebyggandet af Veterinärinstitutets tomt äfvensom i fråga om norra Djurgårdens bebyggande. Jag tror ock, att det är alldeles samma villkor, som Stockholms stad uppställer gent emot enskilda. Det är icke här fråga om något område i stadsplanen, utan det är fråga om att tillämpa en ny stadsplan. Därför har Stockholms stad en viss rätt att säga nej, och vill den icke antaga denna nya stadsplan för området och förse det med elektricitets- och aflöpsledningar eller, rättare sagdt, icke tillåta afloppen och ledningarna för gatubelysning och dylikt att komma fram, så kan staden icke därtill tvingas. Detta förslag är alldeles i öfverensstämmelse med de öfverenskommelser, som kronan förut träffat med Stockholms stad. Detta beror på, att det är en ny stadsplan, som skall göras upp, och det är icke det samma, som om det vore en tomt utefter en sträckning på ett

*Angående
upplåtande
till Stock-
holms stad
af vissa delar
af de s. k.
Fredrikshofs-
tomterna
m. m.
(Forts.)*

Angående
upplåtande
till Stock-
holms stad
af vissa delar
af de s. k.
Fredrikshofs-
tomterna
m. m.
(Forts.)

område, där det redan finnes en stadsplan. I anledning häraf tillåter jag mig att hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr von Stapelmohr: Hvad den siste talaren yttrade om, att detta förslag skulle vara i öfverensstämmelse med Riksdagens beslut år 1905 rörande försäljning af delar af norra Djurgården, är icke fullt riktigt, ty då beslöt Riksdagen på förslag af statsutskottet, att kronan skulle få åtaga sig kostnaderna för ordnandet af gator och allmänna platser enligt den öfverenskommelse, som härom kunde med Stockholms stad träffas. Det innefattar således icke fullt detsamma, som här är fråga om, och såvidt jag vet, är icke någon öfverenskommelse träffad med Stockholms stad i detta afseende. Därför är kronan i sin fulla rätt att drifva underhandlingarna i annan riktning än förut ifrågasatts och i den riktning, hvartill en senare tillkommen lag gifver anledning.

Det sades, att detta område icke ingår i det redan fastställda stadsplanområdet, utan att det ligger utanför och skall bilda ett tillägg till stadsplanen, och att därför Stockholms stad skulle hafva i sin makt att säga nej till planläggning af området. Jag tror emellertid icke, att Stockholms stad säger nej, ty detta område omslutes på åtminstone tre sidor af andra redan bebyggda kvarter. Det har ofta nämnts i tidningarna, liksom också man och man emellan ofta uttalats, att byggnadsverksamheten i Stockholm icke drifves med sådan fart, som önskligt vore, därför att det är en stor brist på tomter. Jag kan därför icke tänka mig annat, än att Stockholms stad skall vara synnerligen angelägen, att äfven detta område, som delvis omslutes af andra byggnadskvarter, upplåtes till tomter och att såmedelst ett större antal tomter släppes ut i marknaden, hvarigenom byggnadsverksamheten kan erhålla större lifaktighet. Jag hemställer därför om bifall till mitt yrkande om återremiss.

Friherre Gripenstedt: Detta ärende har varit behandladt på två afdelningar i statsutskottet. Af dessa har utskottets första utgiftsafdelning egentligen sysslat med frågans ena sida, nämligen Kungl. Maj:ts framställning om att en del af köpeskillingen för de s. k. Fredrikshofstomterna måtte få användas till uppförande af bageri och hafremagasin å Karlsborg och ett intendenturetablisemang i Boden. Detta har varit det hufvudsakliga i denna fråga. Utskottet har tillstyrkt såväl Kungl. Maj:ts framställning i denna del som också den utväg Kungl. Maj:t föreslagit för att anskaffa medel. Det har icke kunnat falla utskottet in att tro, att de bestämmelser till öfverenskommelse med Stockholms stad, som här af regeringen föreslagits, skulle kunna vara stridande mot den af Riksdagen förra året antagna stadsplanelagen. Något sådant kan utskottet icke förmoda, då förslaget till dessa bestämmelser förelagts af regeringen.

Skulle nu detta ärende, såsom den förste ärade talaren föreslagit, i vissa delar återremitteras till utskottet, blefve det ganska krångligt för utskottet att åstadkomma den äskade ändringen. Skulle man tänka på en återremiss, borde väl då ärendet snarare återremitteras till regeringen, men en sådan åtgärd är enligt min åsikt liktydig med att afslå alltsammans, hvilket vore beklagligt.

Därför skall jag för min del be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

*Angående
upplåtande
till Stock-
holms stad
af vissa delar
af de s. k.
Fredrikshofs-
tomterna
m. m.
(Forts.)*

Herr von Friesen: Såvidt jag vet, äro hittills inga underhandlingar förda mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad angående statens fastighet i kvarteret Trumman eller om en ny stadsplan för detta kvarter.

Kungl. Maj:t har, såvidt jag kunnat finna, i den föreliggande propositionen utgått från de villkor, som förut brukat uppställas, då det varit fråga om att draga Stockholms stadsplan in på kronan tillhöriga områden.

Huruvida emellertid Stockholms stad nu i detta fall kommer att anse dessa villkor antagliga, vet jag icke och kan därom ingenting säga.

Enligt den nya stadsplanelagen kan dock icke Stockholms stad tvingas att bekosta anläggningen af ifrågavarande gator, ty jämlikt denna lags bestämmelser måste denna stadsplan först beslutas af Stockholms stad, och ingen kan väl tvinga staden till att besluta nämnda stadsplans upprättande.

Kommer Kungl. Maj:ts förslag att i förevarande del ändras, är det därmed enligt min tanke mycket klart, att ärendet i hög grad fördröjes.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i afseende på nu föredragna punkterna b) och c) yrkats, dels att hvad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att punkterna skulle visas åter till utskottet.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden och förklarades propositionen på bifall till hvad utskottet hemställt vara med öfvervägande ja besvarad.

Punkterna d)—f).

Hvad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning af statsutskottets den 2 och 5 innevarande maj bordlagda utlåtanden:

n:o 98, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående

inköp för statsverkets räkning af vissa byggnader, att användas till boställe för tillsyningsmannen vid Borgholms slottsruin,

n:o 99, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af anslag till anordnande af värmeledning i länsresidenset och landsstatshuset i Malmö,

n:o 100, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare anslag för ny inredning af gamla biblioteksbyggnaden vid universitetet i Lund m. m.,

n:o 101, med anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till arfvode åt en extra lärare i elektroteknik vid tekniska högskolan,

n:o 102, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition om ändring i villkoren för ett till restaurering af gråbrödraklostret i Ystad beviljad anslag,

n:o 103, i anledning af Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under nionde hufvudtiteln gjorda framställning angående ny aflöningsstat för landtmäteristyrelsen,

n:o 104, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af medel till odlingslånefonden samt en i ämnet väckt motion,

n:o 105, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anvisande af ytterligare medel till norrländska nyodlingsfonden samt en i ämnet väckt motion,

n:o 106, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående upphörande af vissa från Trollhätte kanal- och vattenverk utgående afgifter,

n:o 107, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af en till Skellnora kungsgård n:o 1 om $3\frac{3}{8}$ mantal med kronohemmanet $\frac{1}{4}$ mantal Fantebol n:o 1 i Stockholms län hörande lägenhet, och

n:o 108, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning af lägenheter från förra militiebostället Hjelmshult n:o 1 med Myren samt kronolägenheten Horsahagen n:o 1 i Malmöhus län,

biföll kammaren hvad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

*Ifrågasatt
utredning om
anordnande
af uppvis-
ningsfält för
jordbruks-
ändamål.*

Föredrogs ånyo statsutskottets den 2 och 5 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 109, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om anordnande af uppvisningsfält för jordbruksändamål.

I en inom Första Kammaren väckt, till statsutskottet remitterad motion (n:o 22) hade herr *G. Benedicks* föreslagit, att Riksdagen måtte besluta att till Kungl. Maj:t aflåta skrifvelse med hemställan, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, på hvad sätt upp-

visningsfält i tillräckligt antal kunde anordnas, samt till nästa riksdag därom afgifva proposition med begäran om anslag för ordnandet af dylika fält.

*Ifrågasatt
utredning om
anordnande
af uppvis-
ningsfält för
jordbruks-
ändamål.*

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att herr Benedicks ifrågavarande motion icke måtte af Riksdagen bifallas.

(Forts.)

Herr Benedicks: Då det för några år sedan inrättades en centralanstalt för jordbruksförsök, var denna afsedd att arbeta på tre olika områden. Den första var afsedd att omfatta de rent vetenskapliga experimenten och undersökningar, som äro förlagda till landbruksakademiens experimentalfält. Den andra afdelningen skulle handhafva fältförsöken, och detta på ett sådant sätt, att ambulering lärare skulle resa omkring, påvisa och öfvervaka, hur dessa försök bäst kunde verkställas. Slutligen var det en tredje afdelning, hvars verksamhet skulle omfatta arbetet med uppvisningsfält för säkert vunna resultat i olika afseenden.

Det är särskildt på denna afdelning, som jag i min motion tillåtit mig fästa Riksdagens uppmärksamhet. Det svar, som på motionen föreligger, afgifvet af statsutskottet, erkänner visserligen i hufvudsak den riktiga meningen med min motion. Jag vill dock icke gå in på några enskildheter i utskottets utlåtande, ty dessa smaka väl mycket af »de obotfärdiges förhinder». Men då utskottet säger: »Men att, på sätt motionären ifrågasatt, sådana fält skulle åstadkommas i så riklig mängd, att de skulle komma att finnas nästan i hvarje socken inom landet, anser utskottet hvarken utförbart eller, på grund af de därmed förenade stora och åtminstone för närvarande oberäkneliga kostnader, tillrådligt», vill jag häremot invända, att jag aldrig föreslagit, att det genast på *en* gång skall inrättas så många uppvisningsfält, som jag nämnt vore önskligt, att det till *sist* blefve. Men jag har ansett oriktigt att icke redan nu börja därmed.

Jag har själf sysselsatt mig med försöksfälts anordnande, och jag har därvid kommit till sådana resultat, att om jag omnämnde dessa för obekanta personer, skulle de nog helt enkelt säga: »Dessa påståenden äro öfverdrifter». Under känslan af det ansvar, som jag har, när jag talar på detta ställe, vill jag emellertid omtala en del af resultaten därifrån. Ett år steg afkastningen på ett försöksfält till 30 tunnor hafre per tunnland. Hvilken vinst detta innebär är tydligt för enhver, som får veta, att utläggen i detta fall varit jämförelsevis små. När man af denna försöksverksamhet vidare fann, att den högsta afkastningen steg ända till 33 tunnor per tunnland, kan man se, huru orimligt mycket arbete ännu erfordras i landet, när tyvärr ännu på många ställen det finnes åkrar, som i afkastning icke ge mera än 5, 6, 7 eller högst 8 tunnor per tunnland.

*Ifrågasatt
utredning om
anordnande
af uppvis-
ningsfält för
jordbruks-
ändamål.*

(Forts.)

I alla yrken gäller det ju som grundsats, att utöfvaren grundligt bör lära sig känna det, som han sysslar med; härvidlag för jordbrukaren alltså att främst känna sin egen jord genom försöks anställande i *praktiken*, ty *vetenskapen* i allmänhet är icke tillräcklig, då den ännu icke lyckats att ensamt förmedelst analyser påvisa jordens behof af gödsling.

Det är väl få saker, som skulle verka mera välsignelsebringande än just en försöksverksamhet i angifven riktning och resultatens uppvisande inom de olika kommunerna, ty det är just på detta slags åskådningsmaterial, på denna uppvisning, som hufvudvikten ligger.

Att sända ut en massa litteratur, att skicka ut föredragande, allt detta är mycket bra, men den, som känner till förhållandena en smula, vet, att denna litteratur ofta ligger hopad i ett hörn af kommunalordförändens rum eller dold i hushållningsgilletts ordförändes gömmor — och ord förklinga!

Då måste man påstå, att det bestämdt är att föredraga, att fält för direkt uppvisningsverksamhet finnas till åskådande litet hvarstans. Man kan då säga till folk: Så går det till; så kan Ni själf göra! Så och så mycket pengar har jag lagt ned här, så och så stor tyckes skörden blifva! Och när skörden har bärgats, kan man säga: Så här mycket har skördats och så och så stor har nettovinsten blifvit: gack du och gör sammaledes!

Denna metod, som med framgång användts i Frankrike, bör få användning äfven hos oss. Men det svaras af statsutskottet, att »centralanstalten lär för året hafva sökt få sådana förevisningsfält anordnade vid alla landtbruks- och landtmannaskolor i riket, men icke vågat sträcka sina planer i detta hänseende längre af det skäl, att sakkunniga biträden, som äro oundärliga för uppvisningsfältens anordnande, icke stå att anskaffa.»

Mina herrar! Icke äro vi här i Sverige i det läget, att *sakkunskap* hos oss fattas! Hvad landtbruket angår, stå vi, gudskelof, så högt, att vi kunna — i stort sedt — jämföra oss med, snart sagdt, hvilket land som helst. Men hvad som här behöfves, det är i första rummet att *använda* de penningmedel, som redan anslagits, och att dessa blifva tillräckligt stora, för att det skall kunna blifva lönande för de personer, som på detta område sitta inne med sakkunskap, att omfatta just denna verksamhet och därmed höja intresset för saken hos landets jordbrukare, hvilka behöfva dessa uppvisningsfält. Det behöfves, att man griper sig an denna sak med ett visst intresse, för att icke säga entusiasm, och jag vill tillägga, att entusiasm är saken väl värd! Ty för det första kommer denna verksamhet att direkt skaffa landtbrukaren en högst betydligt större inkomst, än han i allmänhet förut haft. Och för det andra vet jag intet säkrare medel än förbättrade inkomster för att förhindra emigrationen.

Af denna orsak har jag velat föra frågan på tal, och jag hoppas, att detta mitt påpekande skall åstadkomma, att vederbörande hädanefter *våga* mera för saken än hittills. Saken är nu ånyo framlagd och kommer väl efter denna påstötning att beaktas, hvarför jag skall för denna gång nöja mig härmed.

Jag har därför, herr talman, intet yrkande att göra.

*Ifrågasatt
utredning om
anordnande
af uppvisningsfält för
jordbruksändamål.
(Forts.)*

Herr Juhlin-Dannfelt: Jag är fullkomligt ense med den ärade motionären om nyttan af de åtgärder, han i sin motion föreslagit. Men en sak är att vilja, en annan att kunna! Utskottet har redan i sitt utlåtande tillräckligt tydligt framhållit, hvad som här felas. Det felas arbetskraft för att åstadkomma dessa uppvisningsfält, om hvilkas inrättande motionären hemställt. Det behöfs också, såsom motionären framhållit, något annat, nämligen penningar. Dessa fattas emellertid icke i detta fall. Centralanstalten för försöksväsendet på jordbruksområdet förfogar nämligen öfver ett för närvarande fullt tillräckligt anslag för detta ändamål.

Att jag här har begärt ordet beror på, att jag velat påpeka, att hvad som i denna sak framhållits må spridas i vidare kretsar. För att det af motionären afsedda målet skall kunna uppnås, är det dock alldeles nödvändigt, att saken från hushållningssällskapens sida omfattas med mera intresse, än hittills varit fallet. Centralanstalten har till hushållningssällskapen gjort förfrågningar om möjligheten att få dylika uppvisningsfält anordnade, och om personer skulle kunna anskaffas som ledare. Dessa förfrågningar ha på det hela taget fått ett mycket kallt mottagande från hushållningssällskapens sida. Det har funnits hushållningssällskap, som svarat: Mycket gärna skola Ni få uppvisningsfält, men vi kunna icke anskaffa några personer, som ordna dem!

Centralanstalten för försöksväsendet äger på denna afdelning blott två tjänstemän, och då dessa försök och uppvisningar skola anordnas ungefär samtidigt på alla håll, kunna tjänstemännen icke i någon mera afsevärd mån användas för ändamålet. Men vid lägre landtbruksskolor och landtmannaskolor finns det lärare, som just denna tid äro lediga och som därför borde kunna lämna sin hjälp. Det är att hoppas, att för framtiden åtgärder från hushållningssällskapens sida vidtagas, så att dessa lärare i högre grad än hittills ställas till förfogande för detta ändamål.

Efter härmed slutad öfverläggning biföll kammaren hvad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt.

Angående
inrättande af
ett under
statens vård
stående pen-
ninglotteri
m. m.

Föredrogs ånyo Första Kammarens tillfälliga utskotts den 29 sistlidne april och den 1 innevarande maj bordlagda utlåtande, n:o 15, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående inrättande af ett under statens vård stående penninglotteri och om åtgärder till förhindrande af eller inskränkning i spel å utländska lotterier.

Herr *K. Bergendahl* med flere hade i en inom Första Kammaren väckt motion, n:o 48, hemställt, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det tacktes Kungl. Maj:t taga under öfvervägande, om och under hvilka villkor ett under statens vård stående penninglotteri kunde här i landet inrättas, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill en sådan pröfning kunde föranleda.

Sedan kammarens första tillfälliga utskott uti häröfver afgifvet utlåtande tillstyrkt bifall till motionen, hade kammaren vid behandling af samma utlåtande återremitterat detsamma till utskottet af det skäl, att ärendet borde lämpligast behandlas i sammanhang med det beslut i lotterifrågan, som på grund af därom väckt förslag fattats af Andra Kammaren och som delgifvits Första Kammaren.

Detta Andra Kammarens beslut afsåg aflåtande till Kungl. Maj:t af en skrifvelse med anhållan, det tacktes Kungl. Maj:t efter verkställd utredning låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till nya bestämmelser angående lotterier äfvensom förslag till åtgärder, genom hvilka — utan inrättande af ett svenskt penninglotteri — det i Sverige förekommande spelandet å utländska lotterier kunde förhindras eller i möjligaste mån inskränkas.

Efter det Första Kammaren öfverlämnat ifrågavarande ärende till sitt första tillfälliga utskott för vidare utredning, hade detta utskott i nu föreliggande utlåtande på angifna grunder hemställt, att, i anledning af Andra Kammarens Första Kammaren delgifna beslut samt herr Bergendahls med fleres motion, Första Kammaren ville för sin del besluta, att Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhölle, att i sammanhang med den nu pågående utredning af frågan om revision af gällande lagstiftning angående lotterier och om nya bestämmelser till förhindrande af utländska lottsedlars spridande i riket, Kungl. Maj:t tacktes taga under öfvervägande, huruvida till stärfjande i möjligaste mån af det i Sverige förekommande spelandet å utländska lotterier ytterligare åtgärder borde vidtagas, vare sig utan inrättande af ett under statens vård stående penninglotteri eller i förening med ett sådant lotteri, hvaraf vinsten finge användas endast till främjande af särskilda kulturella och filantropiska ändamål, samt därefter för Riksdagen framlägga de förslag, hvartill utredningen kunde föranleda.

Herr Törneblad: Jag skall icke trötta herrarna med något långt föredrag i afseende på ärendets reella innebörd. Jag

hade tillfälle att sist, då frågan förevar, uttala mina tvifvel i det afseendet, och de blefvo icke häfda genom den diskussion, som då fördes, icke ens genom återremissen. Hvad jag nu vill anmärka är det, att för att Riksdagen skall aflåta en skrifvelse, skall den därtill hafva giltig anledning. Det skall vara ett mål, ett eftersträfvansvärdt mål att vinna. Det mål man nu vill vinna, det är en utredning i afseende på lotterier. Det målet är redan vunnet, ty Kungl. Maj:t är sysselsatt med att utarbete eller låta utarbete en utredning och möjligen ett förslag i afseende på denna sak. Således, därtill behöfves ingen skrifvelse. Men då kan man säga, att det behöfves en skrifvelse, för att Kungl. Maj:t må i den utredningen låta ingå äfven möjligheten och kanske ändamålsenligheten af att upprätta ett statslotteri. Ja, det kan ju vara en tänkbarhet. Det är dock naturligt, att Kungl. Maj:t är fullkomligt oförhindrad därtill, äfven om Riksdagen icke skrifver, men Kungl. Maj:t är icke förpliktad, och det blir kanske Kungl. Maj:t eller anser sig blifva, om Riksdagen skrifver. Men då förekommer, att just den delen af saken är genom Andra Kammarens beslut *de facto* fallen. Ty Andra Kammaren har bestämdt vägrat att ingå på frågan om ett statslotteri, och det, om jag icke misstager mig, genom beslut i två särskilda punkter. Då skulle Första Kammaren bifalla detta genom att inflicka frasen: *eller i förening med ett sådant lotteri* alldeles i strid med Andra Kammaren. Nå, det kan ju gå för sig; man kan tro, att Andra Kammaren blir för hvar dag klokare. Det är ju möjligt. Huruvida det är antagligt, att kammaren skall gå ifrån hvad den beslutat kort förut, det må framtiden utvisa.

Men det finnes också en annan anledning att icke gifva sig in härpå, och det är frågan, om Andra Kammaren har konstitutionellt berättigande att upphäfva det beslut, den en gång fattat. Därpå kan jag icke svara och väl icke någon af kammarens ledamöter heller. Den, som i första hand kan svara på det, är Andra Kammarens talman, och det blir på honom, som det främst beror. Men nog kan det dragas i tvifvel, huruvida kammaren är därtill konstitutionellt berättigad. Huruvida kammaren är villig, är en annan sak. Det är ju möjligt. Men alla dessa skäl — jag talar icke om de reella, utan om de formella — göra, att jag anhåller att få yrka afslag på utskottets betänkande.

Herr von Stapelmohr: Endast några få ord med anledning af den siste talarens yttrande. Han nämnde, att nu föreligger ingen giltig anledning att aflåta en skrifvelse i det syfte, som utskottet föreslagit, därför att det mål, som utskottet önskar nå, redan är vunnet, därigenom att Kungl. Maj:t föranstaltat om en utredning rörande lotterier. Jag skall med anledning däraf be att få erinra därom, att, den utredning, som Kungl. Maj:t igångsatt, icke har den omfattning, som talaren tycktes förmena. Den

*Angående
inrättande af
ett under
statens värd
stående pen-
ninglotteri
m. m.
(Forts.)*

*Angående
inrättande af
ett under
statens vård
stående pen-
ninglotteri
m. m.*

(Forts.)

afser endast att så allsidigt som möjligt utreda frågan, huruvida för reglerandet af lotterier den nu gällande lagstiftningen borde underkastas revision, samt om ytterligare åtgärder borde vidtagas till förhindrande af utländska lottsedlars spridande i riket. Nu är emellertid föreslaget, att ytterligare åtgärder skulle företagas för att hindra svenskars deltagande i utländska lotterier. En motionär i Andra Kammaren, herr Johansson, har framställt åtskilliga förslag i det afsendet, och Andra Kammaren har beslutat att i skrifvelse till Kungl. Maj:t begära, att Kungl. Maj:t måtte taga äfven dessa förslag i öfvervägande. Således lär icke, såsom talaren nämnde, allt vara vunnit med den utredning, som nu redan pågår.

Han yttrade vidare, att enligt hans tanke det möjligen skulle finnas konstitutionella hinder för Andra Kammaren att, om Första Kammaren bifaller utskottets hemställan, äfven göra det, då Andra Kammaren redan afgjort frågan om inrättande af ett statslotteri. Jag beder att med anledning däraf få påvisa, att den motion angående upprättande af ett statslotteri, som Andra Kammaren afslagit, gick ut på att hos Kungl. Maj:t begära framläggande för Riksdagen af förslag till upprättande af och bestämmelser för ett permanent penninglotteri, stående under statens förvaltning.

Utskottets hemställan i denna del afser emellertid icke en bestämd begäran om förslag till ett permanent statslotteri, utan endast en anhållan, att Kungl. Maj:t måtte taga i öfvervägande, huruvida till stärfjande af svenskars spel å utländska lotterier särskilda åtgärder böra vidtagas vare sig utan ett inhemskt lotteri eller i förening med ett sådant, och därefter framlägga för Riksdagen de förslag, hvartill utredningen kan föranleda. Utskottets hemställan skiljer sig således afsevärdt från Andra Kammarens beslut. Såvidt jag kan finna, har utskottet varit fullt berättigadt att på sätt, som skett, behandla de ärenden, som till utskottet öfverlämnats.

Att Andra Kammaren kommer att finna konstitutionellt hinder för att upptaga utskottets hemställan, om den af Första Kammaren godkännes, är ju möjligt, men detta är en sak, som rör endast Andra Kammaren; och Första Kammaren bör väl icke vid fattande af sitt beslut låta sig bestämmas af hvad Andra Kammaren därefter möjligen kan komma att göra.

Då jag således icke anser de skäl, den ärade talaren anförde, utgöra något hinder för bifall till utskottets förslag, tillåter jag mig hemställa, att kammaren måtte godkänna detsamma.

Herr Törneblad: Jag skall icke svara många ord på hvad den siste talaren sade. Jag skall endast stryka under hvad som står i tredje stycket på sidan 2 af utskottets utlåtande.

Andra Kammaren har vid behandling af sitt utskotts betänkande bifallit utskottets hemställan såväl om afslag å motionen

om upprättande af ett penninglotteri, därvid beslutet fattats med 109 röster mot 91, som ock om aflåtande till Kungl. Maj:t af en skrifvelse med anhållan, det täcktes Kungl. Maj:t efter verkställd utredning låta utarbета och för Riksdagen framlägga förslag till nya bestämmelser angående lotterier äfvensom förslag till åtgärder, genom hvilka — »utan inrättande af ett svenskt penninglotteri» — det i Sverige förekommande spelandet å utländska lotterier må kunna förhindras eller i möjligaste mån inskränkas. Beslutet i senare delen fattades med 91 röster mot 72.

*Angående
inrättande af
ett under
statens vård
stående pen-
ninglotteri
m. m.*

(Forts.)

Såvidt jag kan förstå, ingår således i detta Andra Kammarens beslut, att Andra Kammaren har uttalat sig *mot* inrättande af lotterier.

Friherre Palmstierna: Jag vill icke uppehålla mig vid att tala för eller emot lotterier. Det tillät jag mig göra förra gången, och jag är ju mot ett statslotteri. Men nu har utskottet här, om jag så får säga, lyckats på en bakväg få in frågan om ett statslotteri. Det har varit utskottets fulla rättighet med anledning af återremissen, men det blir alldeles i motsats till hvad Andra Kammaren har beslutat, såsom nyss nämnades. Andra Kammaren har begärt förslag till åtgärder utan inrättande af ett penninglotteri, och här skulle Första Kammaren, säges det, begära en sådan utredning, vare sig utan inrättande af eller i förening med ett sådant lotteri, således i full motsats mot det beslut, som Andra Kammaren för sin del fattat, och då jag anser ett sådant penninglotteri synnerligen skadligt, hemställer jag om afslag på utskottets förslag.

Herr von Möller: Det var naturligtvis i kompromiss-syfte, som Första Kammaren återremitterade ärendet. Andra Kammaren ville ju hafva en utredd öfverenskommelse med herr Johannssons motion, och Första Kammaren önskade få utredt möjligheten af att erhålla ett lotteri inom landet till främjande af kulturella och filantropiska ändamål. Utskottet har nu sökt lägga fram ett förslag, som skulle kunna tillfredsställa både Första och Andra Kammaren, d. v. s. Första Kammaren skulle få sin fråga besvarad, huruvida och under hvilka villkor ett lotteri skulle kunna upprättas o. s. v., och Andra Kammaren skulle få sin fråga besvarad, huruvida det var möjligt att förhindra spelande på lotteri.

Herr Törnebladh sträckte icke sitt konstitutionella intresse så synnerligen långt, ty hellre än att säga, att det är *möjligt*, att Andra Kammarens talman kommer att göra på det eller det sättet, tycker jag, att han kunde hafva sträckt sin godhet litet längre och tagit reda på, hur Andra Kammarens talman ställde sig till frågan. Emellertid, för att kammaren skall få visshet om hvad Andra Kammaren och dess talman säger om saken, anhåller jag, att kammaren måtte biträda utskottets förslag.

Angående
inrättande af
ett under
statens vård
stående pen-
ninglotteri
m. m.
(Forts.)

Herr Anderson, Albert: Det är icke min mening att söka försvara lotteriväsendet. Det är efter min uppfattning och säkerligen efter allas ett ingalunda fördelaktigt sätt att använda sina pengar. Jag vill dock fästa uppmärksamheten på att det finnes många andra sätt att använda pengar, hvilka kunna vara lika förkastliga. Det finnes hasardspel, det finnes rusdrycker, som förstöra mängen, och man bör försöka att på alla områden se till att våra medborgare använda sina pengar rätt. Det är alldeles otvifvelaktigt, att detta skulle vara för landet nyttigt. Nu förhåller det sig emellertid så — hvilket framgick af den öfverläggning, som fördes här i kammaren, då frågan sist var före — att det går ur landet betydliga summor till de utländska lotterierna. Nu vill man försöka förekomma, att pengar utsändas till dessa lotterier, men huru skall detta tillgå, huru skall man kunna förekomma det? Skall man meddela bestämmelser därom, att postverket äger rättighet att öppna bref för att konfiskera dem, som äro afsedda för lotterier. Det går ju verkligen icke för sig. Nu har utskottet här i sin hemställan föreslagit, att vinsten af ett under statens vård stående penninglotteri skulle användas till främjande af särskilda kulturella och filantropiska ändamål. För min del skulle jag nästan helst inskränka mig till att, om ett lotteri inrättades, vinsten ginge till *ett enda* ändamål. Säsom känt är, lida invånarne i vårt land sedan lång tid tillbaka under den förfärliga sjukdomen tuberkulos, och det har vidtagits åtgärder för att kunna förekomma och bota densamma. Jag vill särskildt erinra därom, att genom Konung Oscar II:s jubileumsfond hafva inrättats tre sanatorier, men jag nämnde förra gången, då frågan var före, att dessa äro så otillräckliga, att en och en half gång så många patienter till, som finnas på dessa anstalter, vänta på att få där inträde och erhålla vård. Det är en mycket stor fara för vårt land, denna tuberkulossjukdom. Det behöfs icke allenast sanatorier och asylor. Det behöfs kunniga och erfarna personer att undervisa allmänheten om sjukdomens beskaffenhet och betydelse och lära dem att taga sig till vara, så att de icke gå under för densamma. Det där blir naturligtvis dyrbart. För närvarande är det på riksstaten anvisadt 200,000 kronor till sjukdomens bekämpande. Om man nu jämför det med de utgifter, som staten har t. ex. för hospitalsväsendet, uppgå utgifterna för detta sistnämnda till mellan 4 och 5 miljoner kronor om året. Tuberkulosen är utan tvifvel lika farlig och kanske mera allmän än den sjukdom, som vårdas på hospitalen. Det behöfs således otvifvelaktigt, att staten beviljar afsevärda belopp för att bekämpa tuberkulosen, men så ansträngd som vår budget för närvarande är, är det icke gärna möjligt att nu lämna erforderligt belopp. Om man gör en jämförelse mellan statsregleringen år 1899 och den af Kungl. Maj:t föreslagna för nästkommande år, således för en tioårsperiod, så visar det sig, att år 1899 upp-

gingo statsutgifterna till 123,393,000 kronor, men för år 1909 skulle de enligt Kungl. Maj:ts förslag uppgå till 216,707,000 kronor. De äro således icke långt ifrån fördubblade. Att under sådana förhållanden kosta på något större belopp för att bota tuberkulosen, det går icke lätt för sig, men möjligen skulle man, såsom här är föreslaget, kunna inrätta ett under statens vård stående penninglotteri. Det skulle vara mera ursäktligt, om man för ett sådant ändamål inrättade ett lotteri än för uppbyggande af teatrar eller för beredande åt idrottsväsendet af några fördelar.

*Angående
inrättande af
ett under
statens vård
stående pen-
ninglotteri
m. m.
(Forts.)*

Nu har här sagts, att då Andra Kammaren fattat sitt beslut, skulle Första Kammaren därigenom vara förhindrad att kunna fatta något annat beslut än det, som Andra Kammaren fattat. Det är efter min uppfattning ett fullkomligt misstag, ty hvardera kammaren har ju rätt att fatta sitt beslut. Jag yrkar därför bifall till utskottets betänkande.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framstälts, propositioner, först på bifall till hvad utskottet i förevarande utlåtande hemställt samt vidare på afslag därå, och förklarade sig anse den förra propositionen, hvilken upprepades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller hvad Första Kammarens tillfälliga utskott hemställt i utlåtande n:o 15, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 77;

Nej — 29.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle detta beslut, såvidt detsamma föranledts af herr Bergendahls med fleres i Första Kammaren väckta motion i ämnet, genom utdrag af protokollet

delgifvas medkammaren. Såvidt beslutet föranledts af det Andra Kammarens beslut i frågan, som delgifvits Första Kammaren, skulle jämlikt nämnda paragraf ärendet återlämnas till Andra Kammaren för vidare behandling.

Vid ånyo skedd föredragning af sammansatta stats- och lagutskottets den 2 och 5 innevarande maj bordlagda utlåtande n:o 13, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående visst villkor beträffande löne- och pensionsregleringen för lärarepersonalen vid småskolor m. m. biföll kammaren hvad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ifrågasatt
expropriation
af vattenfall.

Föredrogs ånyo lagutskottets den 2 och 5 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 57, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående expropriation af vattenfall.

Lagutskottet hade till behandling förehäft en inom Andra Kammaren af herrar *Karl Staaff, Joh. Ström, Ad. Wiklund, J. Bromée, G. Lindgren* i Islingby, *Jakob Pettersson, S. H. Kvarnzelius, Aug. Henricson, Victor Moll, K. G. Karlsson, Johan Ericsson, G. Jansson, Fridtjuv Berg, Ernst Beckman* och *Karl Starbäck* afgifven, till utskottet hänvisad motion, n:o 130, samt en likaledes inom Andra Kammaren af herr *Carl Lindhagen* afgifven, till utskottet hänvisad motion, n:o 203, båda afseende skrifvelse till Kungl. Maj:t angående expropriation för det allmännas räkning af vattenfall.

I motionen n:o 130 hade hemställts, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t efter nödig utredning framlägga förslag för Riksdagen till sådan ändring i gällande expropriationslagstiftning, att staten och, därest utredningen därtill gäfvde anledning, jämväl kommuner under de villkor, som kunde finnas erforderliga, erhöile rätt till expropriation af vattenfall.

Herr *Lindhagen* hade i förevarande motion, n:o 203, under åberopande af motiveringen i en af honom vid innevarande års riksdag afgifven motion, n:o 202, afseende skrifvelse till Kungl. Maj:t angående utredning och beskrifning öfver enskilde och kommuner tillhöriga, mera betydande vattenfall i landet, hemställt, att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t begära förslag till lagstiftning i ändamål, att enskilde tillhöriga vattenfall måtte kunna genom expropriation förvärfvas för det allmänna.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att Riksdagen, med anledning af förevarande motioner,

mätte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta utreda, i hvad mån och under hvilka villkor staten och eventuellt äfven kommuner kunde erhålla rätt till expropriation af vattenfall.

*Ifrågasatt
expropriation
af vattenfall.
(Forts.)*

Reservation hade anförts af herrar *Trygger, Ridderbjelke, Gustaf Andersson, Lilliesköld, af Ekenstam, Carl Nyström, Fahlén* och *Herdén*, hvilka ansett, att utskottet bort hemställa, att föresvarande motioner icke mätte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Trygger: De motioner, som äro behandlade i utskottets utlåtande, utgöra led i den kedja af förslag vid denna riksdag, som i själfva verket till sin kärna innebära ett förnekande af den privata äganderätten. Detta är en sak, som man icke får förbise, när man bedömer desamma. Hvad särskildt nu vattenfallen beträffar, hysa motionärerna den uppfattningen, att vattenfall strängt taget icke borde vara i enskild ägo. Atminstone, så snart staten eller kommunen vill hafva ett vattenfall af en eller annan anledning, borde den enligt deras mening hafva rättighet därtill. På tredje sidan i utskottets betänkande är upptagen herr Staaffs m. fl. motion, där det bland annat heter: »under sådana förhållanden se vi ingen annan utväg, än att expropriationslagstiftningen undergår en sådan ändring, att vattenfall kunna, där det för den allmänna hushållningen finnes nyttigt, exproprieras». Således, bara därför att man anser det nyttigt för det allmänna att äga ett visst vattenfall, skulle det allmänna äfven hafva rättighet till expropriation. Den, som nu icke har den uppfattningen, att man bör såvidt möjligt söka undergräfvad den privata äganderätten, utan anser, att vi böra hålla på äganderätten såsom en viktig grundval för samhället, måste naturligtvis blifva synnerligt betänksam vid ett förslag, sådant som detta.

Men äfven om man frånser denna sak, är man väl pliktig undersöka, om något praktiskt behof föreligger för att just nu utsträcka rätten att exproprieras, såsom här föreslagits. Det kunde vara så, om stat eller kommuner hade svårt att erhålla vattenfall, när de använda den vanliga väg, som man har för att förvärfva sådana, nämligen enskild öfverenskommelse med ägare till desamma. Emellertid har jag för min del icke hört talas om, att ägare till vattenfall äro mera ogina att öfverlåta dem till det allmänna mot skäligen betalning än man öfver hufvud taget i afseende på andra saker är. Frågan gäller, om man kan komma öfverens, om man kan ena sig om ett pris, hvilket för säljaren är tillfredsställande, och som köparen anser sig kunna betala. Äfven om man införde expropriationsrätt i detta fall, skulle ju i alla fall betalning erläggas, och jag kan icke tänka mig, att denna expropriationsrätt skulle innebära, att säljaren finge sälja till lägre pris, än han nu kan betinga sig. Med hänsyn till erfarenheterna

*Ifrågasatt
expropriation
af vattenfall.
(Forts.)*

från expropriationer skulle man snarare kunna förmoda, att priset blefve högre. För närvarande har det icke visat sig, att enskilde vägrat att sälja vattenfall, när de bjudits ett skäligt pris, och det kan då icke vara lämpligt eller behöfligt att införa expropriationsrätt för att på denna väg tvinga fram något, som man redan med nuvarande lagstiftning kan nå.

Så kommer jag till ett ytterligare skäl mot motionerna: expropriation måste väl vara någonting, som endast undantagsvis äger rum, och undantagsvis kan man enligt nu gällande rätt exproprieras vattenfall likaväl som man exproprierar andra saker, och för att tillgodose användandet af vattenfall har man fått lagen af år 1902, som tillåter expropriation för framdragande af elektrisk ledning under omständigheter, då detta icke skulle vara tillåtet enligt 1866 års expropriationslag. Därjämte har Riksdagen nyligen anhållit om framläggande af förslag, hvarigenom expropriation af jord skulle medgifvas, utom för ledningars framdragande, jämväl för kraftstationer, dammfästen, vattenledningar och dylikt. Men däremot är det visserligen säkert, att blott och bart den omständigheten, att staten eller en kommun för belysning eller för att erhålla drifkraft vill hafva ett vattenfall, icke är tillräcklig expropriationsanledning och, såsom jag nyss sade, något behof att utsträcka expropriationsrätten så långt torde för närvarande icke finnas. Skulle det emellertid vara så, att vid närmare pröfning af denna sak man skulle komma till det resultat, att i vissa undantagsfall expropriationsrätt äfven i dylika fall borde medgifvas, hafva vi anledning att hoppas, att den kommitté, som af Kungl. Maj:t år 1908 erhållit uppdrag att verkställa revision af expropriationslagstiftningen och därvid särskildt taga i öfvervägande, om tillämpningen af expropriationsinstitutet bör utsträckas, skall taga saken under ompröfning och framkomma med det förslag, som den efter moget öfvervägande kan finna lämpligt. Att vi nu på stående fot skulle gå denna kommitté i förväg, torde icke ens de kunna anse lämpligt, som vilja utsträcka den nu gällande expropriationsrätten i afseende å vattenfall i den riktning, som motionärerna hafva föreslagit. Jag får på dessa skäl yrka afslag å utskottets hemställan och bifall till reservationen.

Jag skall bedja att samtidigt få upplysa, att, genom ett misstag, bland reservanterna antecknats herr af Ekenstam. Han är icke reservant; det är endast sju ledamöter af denna kammare, som reserverat sig.

Herr af Ekenstam: Såsom lagutskottets högt ärade ordförande nyss upplyst kammaren, tillhör jag verkligen icke reservanterna, ehuru genom ett misstag så blifvit antecknad. Det är nämligen så, att det mål, till hvilket här föreliggande motioner syfta, synes mig vara af den beskaffenhet, att vi svårigen kunna

undvika att allvarligen taga i ompröfning, huruvida icke det är eftersträfvansvärdt.

*Ifrågasatt
expropriation
af vattenfall.
(Forts.)*

Då den ärade talaren började sitt anförande med att tala om att dessa nu framlagda motioner utgöra led i en kedja af sträfvanden, som gå ut på att förneka den privata äganderätten, torde möjligtvis en viss sanning ligga i hvad han sade. Men det är väl ändå icke alls omöjligt, att man från *flera* olika synpunkter kan komma till ett och samma resultat. I samma ögonblick, statsmakterna godkänt, att öfver hufvud taget expropriationsförfarandet finge för vissa synnerligen viktiga allmänna ändamål användas, hafva de också gifvit oss rätt och plikt att efter hand tillse, huruvida det omfång, som gäller för expropriationslagen, är till fyllest, eller om under tidernas lopp nya förhållanden tillkommit, som göra det riktigt att vidga denna krets. Jag torde icke behöfva erinra herrarna om att, då nuvarande expropriationslag, som är daterad den 14 april 1866, kom till, tekniken ingalunda stod på den ståndpunkt, som den i våra dagar innehar. Följaktligen var allt, som i denna stund kan kallas elektriskt intresse, och allt, som har afseende på, som utvecklar och befordrar den elektriska kraftens användning, då absolut okänt. Det är således ingen märkvärdighet, att i denna lag allmän rätt till expropriation af vattenfall icke finnes stadgad, utan att densamma endast talar om rätt till expropriation af vattenfall för vattenafledningar eller möjligtvis för åstadkommande af farleder. Jag vill då framhålla en enkel sak: kan det vara ett större statsintresse, att t. ex. man har rätt att exproprierade vattenfall för framdragande af en flottled än för att anlägga en elektrisk kraftstation, som vore för något statens ändamål behöflig? I förra fallet finnes egendomligt nog möjlighet till expropriation, men i senare fallet icke.

Det är icke precis så, som den förre ärade talaren framställde saken, att, om någon af en eller annan anledning, såsom han yttrade, skulle vilja exproprierade ett vattenfall, det skulle lyckas så säkert för honom. Man må komma ihåg, att pröfningsrätten ligger hos Kungl. Maj:t, och såsom utskottet affattat sitt skrivelseförslag, skulle det endast vara staten eller eventuellt kommunen, som skulle få expropriationsrätt. Således är det i hvarje fall Kungl. Maj:t, som pröfvar, huruvida det ändamål, som åsyftas, är af den vikt och betydelse, att fördenskull andra viktiga rättigheter må undanträngas.

Den siste ärade talaren sade dessutom, att han heller icke funnit något praktiskt behof, som skulle göra, att den utvidgning af expropriationslagen, man här åsyftar, skulle behöfva inträda. Ja, därom kan man möjligtvis disputera så till vida, att det ännu icke varit omöjligt för staten att, när det för densamma varit absolut nödvändigt att förvärfva ett vattenfall, komma öfverens med sina kontrahenter och sålunda få en uppgörelse till stånd.

*Ifrågasatt
expropriation
af vattenfall.
(Forts.)*

Jag känner icke till de underhandlingar, som bedrifvits från statens sida med vattenfallsägare, eller om någon af dem strandat på grund af bristande vilja till uppgörelse hos den andra kontrahenten, men jag undrar, om icke med tiden förr eller senare sådana fall komma att inträffa. Och med lika skäl som vi anse behof föreligga att bibehålla de gamla bestämmelserna i expropriationslagen, lika visst tycker jag, att den borde omfatta ifrågasvarande fall, och detta torde äfven vara alldeles ofarligt.

Många gånger har man här i kammaren förut sagt, att Riksdagen icke bör befatta sig med skrivelser, men med en skrifvelse i denna sak förhåller det sig på alldeles egendomligt sätt. Först och främst är det alldeles klart och bestämdt, hvad som åsyftas; för det andra kommer icke skrifvelsen, om den aflåtes, att gifva upphof till någon ny kommitté. Kommittén finns redan, och den får härmed endast en fingervisning från Riksdagen därom, att Riksdagen önskar, att den må taga under allvarlig ompröfning, huruvida och på hvad sätt en sådan utvidgning af möjligheterna till expropriation må kunna ske. Det är af sådan anledning, som jag, herr grefve och talman, anser mig böra sluta mig till majoriteten, och utan att i öfrigt gilla den motivering, som finnes i motionerna intagen, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Richert: Ehuru jag icke gillar vissa delar af motiveringen till de framlagda motionerna, sympatiserar jag dock med deras syfte. Det är utan tvifvel så, att staten nu och alltframgent behöfver förvärfva vattenfall, och faktum är, att staten nu betalar högre pris för vattenfall än enskilda personer, beroende därpå, att den icke kan använda samma slags affärsmetoder som enskilda personer. Man har redan nu rättighet att för framdragande af elektriska ledningar göra expropriation, och Riksdagen har föregående år i skrifvelse till Kungl. Maj:t uttalat sig för expropriation af jord för kraftstationer. Det synes mig vara en naturlig konsekvens häraf, att expropriationsrätten utsträcker äfven till vattenfall. Jag tror, att det kommer att gå med en sådan expropriationslag så, som med den först nämnda lagen, att den mycket sällan komme att behövas, men den skulle utgöra ett kraftigt medel för att få till stånd privata uppgörelser. Distribution af elektrisk kraft är just ett statsintresse, som på allt sätt bör understödjas.

Det var några år sedan, som i vårt land pågick en rörelse för öfverflyttande af vattenfall från de enskilda ägarne till staten, men icke genom expropriation, utan genom reduktion. Denna princip tillämpades först vid Trollhättan, där ett enskildt bolag förvärfvat rätt till en del af vattenkraften, men kronans ombud fann i arkivens dammiga gömmor ett dokument från Karl XI:s tid, som ansågs berättiga staten till Trollhättans vattenkraft.

Detta slags expropriation påminner mer om expropriation i rysk mening. Af fallet Trollhättan sökte man skapa ett prejudikat, och här uppstod en ny juridisk skola, som sökte häfda principen, att vattenrätten i Sverige liksom i andra länder tillhörde staten, att således den gamla svenska grundsatsen, att »den som äger strand äger vattnet», icke kunde anses vara allmänt berättigad, och man försökte skapa ett nytt prejudikat genom att å statens vägnar göra anspråk på Karseforsen i Lagan på grund däraf, att Halland fordom tillhörde Danmark, hvars storartade vattenkrafter äro i statens ägo. Mot detta statsrofferi höjdes skarpa protester från industriens representanter, och det uppstod en opinion, som jag hoppas för alltid skall hindra utvecklingen af denna statssocialism.

*Ifrågasatt
expropriation
af vattenfall.
(Forts.)*

Men här föreligger något helt annat. Här är meningen att i det allmännas intresse stat eller kommun må kunna förvärfva vattenfall för allmänt ändamål och mot full ersättning. Lika lifligt som jag ogillar reduktionen, gillar jag expropriation i föreliggande fall och yrkar på bifall till utskottets hemställan.

Herr Trygger: Jag skall icke uppehålla kammaren länge, men i det fall, som den siste ärade talaren omnämnde, var det icke en laga dom, som afgjorde frågan om rätten till vattenfallen vid Trollhättan? Man må hafva olika mening, huruvida det resultat var lyckligt, hvartill man kom genom den utredning, som då förelåg, men såvidt jag har mig bekant, gick saken alla instanserna igenom och blef i vederbörlig ordning af dömd.

Detta kan väl svårligen kallas för någon expropriation, ännu mindre konfiskation, utan man får väl erkänna laga kraftvunnen dom såsom gifvande rätt. Hvad den omnämnda nya juridiska skolan beträffar, är det visserligen sant, att den är en skola, som utmärker sig för den största obekantskap med svensk vattenrätt, som konstruerar fram en teori, som icke har stöd annat än i författarnes egen inbillning.

För min del vill jag ännu en gång betona, att det icke varit reservanternas mening att ställa sig afvisande mot expropriation af vattenfall, när verklig expropriationsanledning föreligger, men dessa motioner, som ligga till grund för utskottets utlåtande, betrakta den omständigheten, att det allmänna *vill* hafva ett vattenfall såsom tillräcklig expropriationsanledning. Jag vill fästa uppmärksamheten på ännu en sak, och det är den, att här finnas personer med ganska stort inflytande inom åtskilliga kretsar, hvilka hafva den bestämda uppfattningen, att icke blott skog, utan äfven vattenfall och allt sådant borde ägas af staten, när ägandet har någon som helst betydelse för densamma. Skulle dessa personer äga något inflytande, sedan bestämmelser antagits om en generell expropriationsrätt för vattenfall, kan man tänka sig, att de med tanke på framtiden — på det att den enskilde

*Ifrågasatt
expropriation
af vattenfall.*
(Forts.)

icke skulle klå staten, såsom han enligt deras mening gjort i hundratals år här i landet och motarbetat landets bästa — skulle begagna sig af expropriationsrätten för att staten skulle slå under sig alla betydligare vattenfall m. m. så tidigt som möjligt. I framtiden blefve det dyrare och därför vore det bäst att nu begagna tillfället. Detta vore just att lägga en »död hand» på utvecklingen. Här hafva vi ännu en synpunkt, på grund hvaraf jag yrkar afslag på utskottets hemställan.

Herr af Ekenstam: Jag vill blott med några ord göra en erinran mot hvad den siste ärade talaren sade. Skola vi hafva så stor fruktan för att i framtiden personer med, såsom man säger, en viss särskild uppfattning komma att taga hand om våra angelägenheter och lägga en s. k. död hand på alla vattenfall, så hafva vi precis samma anledning till fruktan, att de skola lägga den »döda handen» också på jorden. Rätt att expropriera jorden finnes ju, och skulle det anses vara ett allmänt intresse att expropriera alla vattenfall, så skulle precis lika mycket och ännu mer det anses vara nödvändigt att expropriera jord. Fruktar man på allvar något sådant, är skäl skrida till den andra ytterligheten och slopa hela expropriationsförfarandet.

Herr Jonsson: Det är visserligen sant, att motionärerna i sin motivering utgått från ett mycket vidsträckt omfång beträffande expropriationsrätten, men det synes mig motvägas af hvad utskottet förklarar i klämman, när det säger: »Utreda, i hvad mån och under hvilka villkor» detta kan anses lämpligt. Detta ord »i hvad mån» måste just betyda, att rätten icke ovillkorligen skall öfverlämnas till staten och kommunen, utan endast under viss förutsättning, och denna förutsättning bör kunna hänföras till hvad herr Trygger uttalade, att när för staten eller kommunen förefinnes ett oafvisligt behof i detta fall, bör rätten till expropriation kunna inträda. Mig synes således, att kammaren har god anledning att låta denna skrivelse afgå till Kungl. Maj:t, och får jag därför yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det öfverläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till hvad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare på afslag därå, och förklarade sig finna den förra propositionen, hvilken upprepades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller hvad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande n:o 57, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej afslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnor rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja—43;

Nej—70.

Vid förnyad föredragning af sammansatta stats- och lagutskottets den 1 och 2 innevarande maj bordlagda memorial, n:o 12, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande n:o 11, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse af 35 och 80 §§ i gällande väglag samt en med föranledande af propositionen väckt motion, biföll kammaren hvad utskottet i detta memorial hemställt.

Upplästes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till Riksdagens skrivelser till Konungen:

n:o 111, angående penningbidrag till värnpliktige, som vårdas för under tjänstgöring ådragen skada eller sjukdom,

n:o 112, angående vidtagande af åtgärder i syfte att afskaffa eller inskränka civila ämbets- och tjänstemäns bruk af paraduniform vid andra tillfällen än vid tjänsteutöfning,

n:o 113, angående vidtagande af åtgärder för den nomadiserande lappbefolkningens vidmakthållande m. m., samt

n:o 114, angående utsträckt fridlysning af hare, tjäder och orre.

Upplästes och godkändes Riksdagens kanslis förslag till paragrafer i riksdagsbeslutet:

n:o 22, angående beskattningen af socker,

n:o 23, angående undersökning af sinnesbeskaffenheten hos tilltalad, som af underrätt dömts till döden eller straffarbete på lifstid, samt

n:o 24, angående skyldighet för staten att erlägga skatt till kommun för staten tillhörig fastighet eller industriell anläggning.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtanden:

n:o 14, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af § 4 mom. 9 och § 5 mom. 10 tryckfrihetsförordningen äfvensom till införande i förstnämnda § af tillagda mom. 13 och 14, dels ock väckt motion om ändring af 4 § 9 mom. tryckfrihetsförordningen, samt

n:o 15, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse af 2 § 4:o tryckfrihetsförordningen;

statsutskottets utlåtanden:

n:o 111, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående den af staten utfvade egnahemslånerörelsen samt i ämnet väckta motioner, och

n:o 112, i anledning af väckta motioner angående upphäfvande af gällande bestämmelser om försäljning af mindre kronoegendomar samt om utredning angående kronoegendomars styckning och upplåtande till egna hem;

sammansatta stats- och bevillningsutskottets utlåtande n:o 14, i anledning af väckt motion om årlig ersättning till förra innehafvaren af Gagnbro gästgifveri i Stora Tuna socken, Mina Pålman;

bevillningsutskottets betänkanden:

n:o 23, i anledning af dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående vissa bestämmelser rörande gränstrafiken mellan Sverige och Norge, dels ock en i ämnet väckt motion,

n:o 24, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående stämpelafgiften,

n:o 25, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar i gällande förordning angående en särskild stämpelafgift för försäljning af punsch, arrak och rom, samt

n:o 26, angående vissa ändringar i gällande tulltaxa och tulltaxeunderrättelser; äfvensom

lagutskottets utlåtanden:

n:o 59, i anledning dels af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående vård af enskildes skogar inom Gottlands län samt en inom Riksdagen i ämnet väckt motion, dels ock af Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående skogsvårdsstyrelse inom Gottlands län, till förordning angående skogsvårdsafgifter inom Gottlands län och till förordning angående ändrad lydelse af 4 och 5 §§ i kungl. förordningen den 24 juli 1903 angående skogsvårdsafgifter, samt

n:o 60, i anledning af väckta motioner om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående dels förslag till lag om besittningsrätt på längre tid till kronan tillhörig jordegendom, dels ock utredning, om hvilka nya former för upplåtelse af jord från stat eller kommun till enskilde må vara särskildt ur social synpunkt påkallade m. m.

Justerades åtta protokollsutdrag för denna dag.

På framställning af herr talmannen beslöts, att de under dagen första gången bordlagda ärendena skulle sättas främst på föredragningslistan till nästa sammanträde.

Kammaren åtskildes kl. 1,18 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.
